

En darrer lloc, hem de lloar que es facen estudis com aquest, de descripció dels parlars tradicionals, atesa la urgència de la mampresa. Com apunta Giner en la justificació del volum (§ 1.1), les tendències globalitzadores actuals comporten, a nivell lingüístic, l'anivellament dels parlars d'una llengua; en el cas del català, el procés de substitució lingüística al País Valencià encara afegeix un factor més que contribueix a la desaparició de la llengua tradicional, interferida o directament substituïda pel castellà. Per tot plegat, els parlars valencians tradicionals es desdibuixen ràpidament i cal estudiar-los per a conèixer-los, entendre'ls i descobrir-los als parlants mateixos. Convenim amb l'autor que calen treballs com aquest per a fer conscient el parlant de la riquesa del seu parlar, dels trets que l'identifiquen, perquè l'estime, el reivindique i el conserve allà on té cabuda:

És important que els valldignencs coneguen les formes tradicionals i genuïnes del parlar propi i que les usen i les reivindiquen. És una tasca que ve gran als currículums escolars, en els quals cap un model normatiu necessàriament homogeni i molt vàlid per a situacions formals. Això no ha de fer menysprear el valencià tradicional, ric, molt correcte, genuí en la majoria de casos i ben digne de ser conegut, respectat i estimat sense cap sentiment d'inferioritat pels factors externs que ha rebut o per la necessària distància que manté amb la llengua normativa. (p. 16)

No s'ha de menystenir la petja que, socialment, poden deixar aquests estudis dialectològics; els estudis que s'han fet sobre mallorquinismes lingüístics a la Marina, de la mà de les investigacions sobre la repoblació mallorquina de la zona, han fet que parlants que tradicionalment sentien autoodi cap a la seva varietat lingüística, ara se senten orgullosos i la reivindiquen. Aquests estudis poden comportar canvis en la percepció que tenen els parlants de la seva varietat lingüística i és així, fruit de la reivindicació d'uns parlants orgullosos i conscients —i no carregant la responsabilitat de salvar els parlars locals a l'escola— com alguns trets dels parlars tradicionals podran perviure.

La publicació de *El valencià de la Valldigna* és un motiu de goig per a tots nosaltres perquè ens ajuda a conèixer una miqueta millor lingüísticament un raconet de món —que, dit siga de passada, és un bé de Déu— com la Valldigna; avancem, així, en el coneixement que tenim del valencià meridional, del parlar de la Safor i de la geografia de la influència mallorquina. Però ha de ser també i especialment motiu de goig per als valldignencs, que trobaran en aquesta obra —metodològicament impecable i magníficament resolta— un espill en el qual es podran (re)conèixer.

Jordi M. ANTOLÍ MARTÍNEZ
Universitat d'Alacant

GORDÓN PERAL, M. D. (coord.) (2013): *Lengua, espacio y sociedad. Investigaciones sobre normalización toponímica en España*. Dins: *Patronymica Romanica* [Berlin; Boston: De Gruyter], núm. 25, 286 p.

Aquesta publicació recull alguns estudis sobre l'estat de la normalització toponímica a Espanya. Així, es fa un repàs de l'estat de la qüestió en alguns territoris monolingües castellans, però també en els que tenen com a cooficial una llengua diferent del castellà, amb especial atenció per als problemes que es plantegen a l'hora de fixar la grafia dels topònims.

El llibre s'obre amb una presentació de la coordinadora de l'edició, María Dolores Gordón, i amb un pròleg de Dieter Kremer, un dels seus màxims responsables. En la presentació, Gordón explica com en el número anterior de *Patronymica Romanica* ja s'havia constatat la situació desigual i caòtica en el tractament dels topònims entre les diverses àrees lingüístiques peninsulars, i que, en el present volum, es recullen diversos punts de vista, per tal de contrastar-los i d'avançar en el terreny de la normalització toponímica, tot seguint les recomanacions formulades per la UNESCO. En el pròleg, Kremer constata la complexitat d'adoptar criteris generals de normalització toponímica, ja que s'han de tenir en compte consideracions històriques o etimològiques, però també de sociolingüístiques.

El primer text, «Procesos de transmisión de los nombres de lugar y su relevancia para la normalización toponímica», d'Stefan Ruhstaller i Mª D. Gordón, aborda els processos de transmissió toponímica, com es produeix aquesta transmissió, com els topònims són coneguts en diferents graus pels parlants, segons alguns trets geolingüístics i sociolingüístics, i com la difusió i l'extensió dels topònims depèn de les necessitats d'ús dels parlants. Així, comenten la variació de l'extensió de l'ús de la toponímia (més en perill, la menor), i els fenòmens de retoponimització o de substitució d'uns topònims per uns altres. En definitiva, els noms de lloc neixen, viuen, creixen i moren o poden morir. Els autors del text ho expliquen detingudament: els topònims se solen transmetre espontàniament per via oral, però cada vegada més també es transmeten per via escrita. És el cas de molts exotopònims, de relativa importància, però també de molts altres noms de lloc, i més en els últims temps, amb la generalització de l'ús d'internet. Ruhstaller i Gordón posen diversos exemples de canvis fonètics dels topònims i fan esment de la dificultat de transcriure trets dialectals propis de cada zona, cosa que fa cada vegada més necessària la utilització de diverses fonts amb rigor científic. Finalment, els autors remarquen la importància de l'ús correcte dels topònims i de la seva transcripció i fixació oficial.

El segon text és «Variación e estandarización na toponímia galega», d'Ana Isabel Boullón, de la Universitat de Santiago de Compostella. En aquest treball, Boullón posa de manifest que a Galícia s'ha produït una important variació dialectal, circumstància que és palesa en aspectes com el sesseig implosiu o la morfologia (per exemple, en la parella *Fontán/Fontao*), i en algunes repristinitzacions llatinitzants (com en el cas d'*Estramundi*), a voltes per influx eclesiàstic. Boullón explica després el procés d'estandardització de la toponímia gallega, que s'inicià el 1983. El punt de partida eren els nomenclàtors de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), prou castellanitzats. S'ha hagut de fer, doncs, un procediment de restauració toponímica, que moltes vegades ha hagut d'anar acompanyat d'un procés d'acceptació social del topònim restaurat. Aquest procés, que ja s'ha dut a terme amb la toponímia major, ara ha de ser aplicat al projecte «Toponimia de Galicia», un recull que ja consta de 400.000 topònims, però que hom calcula que arribarà al triple de la quantitat actual. En aquest procés, són molt importants els criteris d'estandardització, que parteixen del respecte als dialectalismes, però que també tenen present la tradició escrita. Entre ells, cal esmentar alguns aspectes ortogràfics, com el respecte a *b/v* etimològiques o la unió i separació de paraules, i aspectes fonètics, com el sesseig o la *gheada* (realització del fonema /g/ com [h] o [x]).

El tercer treball del recull és de Xosé Lluís García, de la Universitat d'Oviedo i de l'Academia de la Llingua Asturiana: «Corrección toponímica en el Principado de Asturias/Principáu d'Asturies». L'autor, a partir de l'exemple concret del municipi de Teberga, exposa que més de la meitat dels topònims asturians no s'ajusten als usos populars i presenten una castellanització que es manifesta sobretot en aspectes foneticofonològics i morfològics, tot i que això no exclou la traducció i la substitució de noms de lloc, així com el bateig de nous llocs amb nous topònims castellans. Per a García, qualsevol proposta alternativa ha de tenir en compte un criteri lingüístic i un de social i la correcció toponímica i la seva visualització s'han de dur a terme d'acord amb els criteris de l'Academia de la Llingua Asturiana. Finalment, l'autor acompanya el seu text amb un recull de disposicions legals vigents al Principat d'Astúries, que no s'apliquen —o no es fa amb prou rigor. La conclusió de l'autor és que és indispensable la implicació de l'Administració i el respecte a les normes.

El quart text és «Normativización, oficialización y normalización de la toponimia en Euskal Herria», de Mikel Gorrotxategi, membre de la Comissió d'Onomàstica de la Reial Acadèmia de la Llengua Basca —Euskaltzaindia. Gorrotxategi mostra la complexitat de la normativització dels topònims bascos; en primer lloc per la característica de l'èuscar de «llengua illa», en segon terme per la gran fragmentació dialectal d'aquesta llengua, que durant segles no ha estat oficial, circumstància que ha ocasionat la pèrdua de formes eusquèriques dels topònims, la seva romanització i fins i tot la seva substitució. Gorrotxategi fa una mica d'història lingüística del País Basc i explica que la pèrdua i el retrocés de l'èuscar en alguns territoris ja ve de l'etapa de la romanització. El procés de retrocés de l'èuscar, durador al llarg del temps, ha donat lloc a la formació de denominacions cultistes (per exemple, *Nerva* o *Nervión* per *Ibarzabal*), però també a una doble denominació (en basc i en castellà) sobrevinguda d'antany (amb

traduccions i batejos dobles de viles i ciutats, tot i que des del s. xx hom tendeix a recuperar els noms antics) i moderna (amb traduccions al basc, alteracions gràfiques per influències del castellà, etc.). L'acadèmic basc exposa després els criteris de normativització acordats per l'Acadèmia de la Llengua Basca, que bàsicament respecten la llengua de creació de cada topònim i prioritzen les formes completes documentades, tot i que aquests criteris no són sempre de fàcil aplicació, atesos els problemes que es presenten, i que Gorrotxategi classifica en endògens i exògens. Els primers es produeixen sobretot quan la llengua parlada ha produït contraccions o reduccions importants dels topònims i socialment són preferides les variants orals per damunt de les que tenen més tradició escrita. Entre els problemes exògens, cal assenyalar els que es produeixen en antigues zones bascòfones actualment romanitzades (manca de documentació antiga en èuscar, i traducció, deformació i substitució de topònims tradicionals). Gorrotxategi posa de relleu que un dels problemes més importants amb què s'enfronta la normativització toponímica és l'actitud dels parlants bascòfons, i finalment fa un repàs de la legislació vigent a Navarra i al País Basc i de les contradiccions que produeix aquest corpus legal.

Jesús Vázquez, de la Universitat de Saragossa, és l'autor del text següent: «En torno a la normalización toponímica en Aragón». Vázquez posa de manifest la no creació de les previstes Acadèmia de la Llengua Aragonesa i Acadèmia Aragonesa del Català, fet que dificulta el procés de normalització toponímica. L'autor remarca que la toponímia aragonesa de base no castellana ha patit una forta pressió per part d'aquesta llengua. Així, entre els principals problemes que caldrà abordar, esmenta: la deturpació (*Lumo*, del llatí *LUMBU* 'loma', interpretat com *El Humo*); l'adaptació (*Buasa* passa a ser *Buesa*, a l'àrea aragonesa, o *Fòrnols* passa a ser *Fórnoles* a l'àrea catalanoparlant); la substitució i traducció (*Tres Serors*, substituït per *Monte Perdido*); noms diferents per a un mateix lloc (*Lardanal/Posets*, *Litro/Tozal de Barbaluanga*); noms oficials diferents dels patrimonials (*Los Corrales/Os Corrales*, *Formigales/Formigals*); i formes oficials diferents a les del català d'Aragó (*Alcampell* per *el Campell*; *Calaceite* per *Calaceit*). L'autor es demana finalment qui pot normalitzar, atès el poc desenvolupament de la legislació en aquesta matèria, i fa diverses propostes a partir dels criteris adoptats pel Consello Asesor de l'Aragonés.

Joan Anton Rabella, de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans, és l'autor del treball següent: «La normalización toponímica en Cataluña». Rabella centra el seu text en una detallada explicació dels treballs del *Nomenclàtor oficial de Catalunya*. En una primera part, exposa el projecte inicial (1998-2003), que es va acabar fent sobre cartografia a escala 1:50.000 i va servir per replegar 40.000 topònims. El 2005, tanmateix, s'inicià l'ampliació del *Nomenclàtor*, per iniciativa de la Comissió de Toponímia de Catalunya. Aquests treballs d'ampliació foren publicats el 2009. Entre les novetats que incorpora el nou *Nomenclàtor* cal esmentar la transcripció fonètica dels noms dels nuclis de població. A més, l'autor exposa els criteris seguits en la fixació oficial dels topònims, començant pels criteris generals (bàsicament, respecte a les formes vives, estudi de la documentació i de l'etimologia i tradició escrita, si n'hi ha), però també se centra en altres aspectes més concrets (l'ús de l'article determinat en els topònims i, especialment, en els hidrònims, l'ús dels descriptius geogràfics, ús de majúscules i minúscules, aglutinacions, ús del guió, noms de les masies, normalització de cognoms en els topònims, etc.).

El text següent és d'Emili Casanova, de la Universitat de València i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL): «Pautas para la normalización toponímica en la Comunidad Valenciana, con especial referencia a la zona castellano-aragonesa». L'autor parteix del marc legal, conformat per l'Estatut d'Autonomia valencià (1982) i la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983), per explicar les tasques que s'han dut a terme amb l'*Atlas lingüístic valencià* (1994) i el *Corpus toponímic valencià*. Casanova exposa els criteris que se segueixen per a la fixació toponímica a la Comunitat Valenciana: respecte a la forma viva dels topònims, acomodació a les normes ortogràfiques, respecte a les grafies tradicionals, el valor semàntic del topònim, la documentació històrica i l'estudi etimològic. Tots aquests criteris s'han d'aplicar de manera que la grafia resultant sigui fàcilment identificable pels parlants, s'adapti al *Diccionari Ortogràfic i de Pronúncia* de l'AVL, si és possible, i que si es pot corregir un topònim sempre es faci d'acord amb la documentació antiga. Pel que fa als topònims de les zones castellanoparlants, els criteris de normativització i normalització passen per vestir-los amb les grafies oficials de la llengua de cada

zona, per la necessària identificació del topònim i pel respecte a la caracterització lingüística de cada àrea. Com que les parles castellanes de la Comunitat Valenciana difereixen de l'estàndard castellà, l'aplicació d'aquests criteris presenta algunes dificultats, que se salven mitjançant el respecte a les formes dialectals, la lematització de les formes vives dels topònims, la regularització de les formes considerades vulgars i un tractament específic dels cognoms. El treball de Casanova acaba amb una detallada explicació dels criteris específics que s'han seguit en la normativització de molts de topònims, amb molts d'exemples, pel que fa a la fonètica i l'ortografia, la morfosintaxi, el lèxic i el seu origen deonomàstic.

El vuitè treball és de Joan Miralles, de la Universitat de les Illes Balears: «La normativització toponímica a les Illes Balears». Miralles incideix en els canvis del marc legal que s'han produït a les Illes Balears en els darrers anys. Si fins a 2011 el marc legal el constituïen l'Estatut d'Autonomia i la llei de Normalització Lingüística, a partir de 2011 la reforma de la llei de la Funció Pública ha rebaixat substancialment l'estatus de què gaudia la llengua catalana en tots els àmbits i també en la toponímia. Si fins a 2011 tots els topònims tenien com a única forma oficial la catalana, ara els topònims poden ser bilingües. Miralles explica que la Universitat de les Illes Balears, màxima autoritat en matèria lingüística a les Balears, sempre ha actuat en col·laboració amb la Secció Filològica (SF) de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), i fruit de l'estreta col·laboració entre la Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic (CTAL) de la UIB i SF són diversos informes aprovats per la UIB i la SF, entre ells un d'important: «Transcripció i normativització toponímica», redactat per Cosme Aguiló. Miralles se centra, finalment, en la tasca més important que ha endegat la CTAL: la realització del *Nomenclàtor toponímic de les Illes Balears (NOTIB)*. N'explica els criteris de normativització, en detalla les fonts bibliogràfiques, n'exposa la metodologia i finalment explica quin és l'estat del treball: acabades les tasques corresponents a Menorca, Eivissa i Formentera, i ja molt avançades les que corresponen a Mallorca.

Stefan Ruhstaller, de la Universidad Pablo de Olavide de Sevilla, és l'autor del novè estudi: «Principios para la normalización de la toponimia de base castellana». Un treball que estableix una sistematització general dels principis que cal tenir en compte a l'hora de normativitzar i normalitzar els topònims. Ruhstaller exposa l'enorme diversitat toponímica existent i elabora un quadre de problemàtica, molt útil per a visualitzar clarament que hi ha topònims de molt fàcil normalització, i altres que presenten molts problemes... i entre uns i altres, totes les combinacions possibles. L'autor esmenta a continuació les tasques dutes a terme en matèria de normalització toponímica en l'àmbit lingüístic castellà, i conclou que la majoria de treballs realitzats fins ara són repertoris elaborats a partir de fonts poc fiables, cosa que implica defectes de tot tipus (arcaïsmes, duplicitats, etc.). Per a l'autor és imprescindible fer treballs amb metodologia actual, amb fonts orals de primera mà, exhaustives, amb estudis lingüístics complets... però també ho és que aquests estudis vagin seguits d'una decidida acció institucional, per tal d'aprovar, difondre i imposar les formes toponímiques adequades. A continuació l'autor exposa nou principis lingüístics que considera bàsics per a fixar les formes correctes dels topònims: respecte a l'ús tradicional dels topònims; respecte a les llengües i varietats diatòpiques tradicionals de cada lloc; tenir en compte la tradició escrita; tenir en compte l'etimologia; la forma normalitzada ha de garantir la reproductibilitat oral inequívoca del topònim; la forma transcrita oficial d'un topònim ha de permetre la fàcil reproducció oral per part dels parlants; la forma normalitzada ha de suscitar consens social (l'autor reconeix que això a voltes no és gens fàcil); els criteris de transcripció han de ser idèntics a tot l'espai lingüístic; cal afavorir la interpretabilitat de les formes toponímiques des del punt de vista morfològic i lexicosemàntic, fins i tot restituint preposicions i articles perduts. L'exposició de Ruhstaller conclou amb dos apartats ben interessants: per un costat unes reflexions sobre la natura dels principis anteriors, que s'agrupen en torn a dos pols oposats (el respecte a la tradició i a la identitat lingüística per una banda, i facilitar la comunicació per una altra), de manera que és necessari trobar el just equilibri en la seva aplicació; en segon lloc, una sèrie d'exemples d'aplicació pràctica d'aquests principis a casos concrets, tot explicant, en cada cas, quin principi preval sobre els altres i per què. Aquest treball és, per tant, un seriós intent de sistematització dels principis aplicables a la normativització i normalització dels topònims, i una mostra pràctica de la seva aplicació.

El següent treball és de María Dolores Gordón, de la Universitat de Sevilla: «Toponimia y norma en las áreas meridionales del español». Exposada en aquest article en què consisteix el *Proyecto de Recopila-*

ción, análisis y normalización de la toponimia de las áreas meridionales de España (PRONORMA), que ella mateixa dirigeix. Si bé en territoris peninsulars amb una llengua oficial diferent del castellà ja s'han produït considerables avenços en aquest terreny, a les zones monolingües de parla castellana hi ha molt per fer, ja que no se sent la necessitat de la normalització toponímica. És per això que s'ha creat un equip d'especialistes, interdisciplinar, amb l'objecte de fer una recopilació sistemàtica de la toponímia d'Extremadura, Andalusia i les Canàries, i d'elaborar un corpus toponímic, per tal de fer-ne l'estudi lingüístic i de proposar la fixació de les formes més adients a les administracions competents. Entre els objectius del projecte *PRONORMA*, doncs, hi ha els següents: elaborar una normativa de criteris per a la normalització toponímica; elaborar inventaris toponímics, i aplicar aquests criteris en la toponímia, especialment pel que fa a la cartografia i la senyalització. Per desenvolupar aquest projecte s'han establert quatre fases: la primera, de caràcter teoricocientífic, consisteix a elaborar els criteris per a la recopilació i valoració de la documentació, tenint en compte tota la bibliografia científica i la documentació de caràcter legal; la segona consisteix a recopilar de manera exhaustiva i sistemàtica els topònims, tot bevent de fonts escrites (actuals i històriques) i, sobretot, de fonts orals; la tercera fase consisteix en l'anàlisi etimològica i lingüística dels topònims, per tal d'establir la forma inicial del nom de lloc i la seva evolució; i la quarta se centra en la ponderació de variants, per tal de seleccionar-ne les més idònies. Gordón assenyala la dificultat i complexitat d'aquest projecte, ja que, tot i que s'aprofiten totes les fonts complementàries disponibles, tanmateix els resultats obtinguts s'han de contrastar, i, en molts de casos, inventaris i repertoris de geògrafs han de ser presos amb precaució, per tal d'evitar reproduir i difondre errors, com ha passat fins i tot amb el *Buscador de nombres geográficos* de l'Institut d'Estadística i Cartografia d'Andalusia. Finalment Gordón fa èmfasi en la importància de la selecció de variants, tot tenint en compte diversos criteris, com l'adaptació del topònim a l'ortografia, la tradició escrita i els problemes que poden generar la diversitat de variants o una etimologia incerta. I conclou que en la fixació de la forma gràfica d'un topònim s'ha de partir de l'ús oral, bé que també cal renunciar a alguns trets dialectals, i que cal tenir present el suport de la documentació històrica, l'etimologia, la selecció de variants, etc.

El text següent, «Propuesta de normalización de algunos topónimos de la provincia de Granada», de María Teresa García del Moral, de la Universitat de Sevilla, constitueix una aplicació pràctica dels principis ja esmentats i establerts al projecte *PRONORMA*. García del Moral se centra en una zona on la presència morisca va ser molt intensa i estudia alguns topònims de solució no gaire clara. L'autora parteix de tota la documentació existent, des del segle XVI al XIX, i elegeix, com a objecte del seu estudi, topònims vius, amb variants i ben documentats. Presenta les formes documentades, per ordre cronològic i per nuclis de població, en fa una anàlisi lingüística, valora les fonts, argumenta en pro i en contra de les possibles solucions gràfiques i, finalment, fa una proposta de fixació gràfica oficial de quinze topònims: *Canóvas, El Dornajo, Las Adelfas, La Alfaguara, Los Arbelles, Arraiján, Pósteles, Jolorín, Boñul, Bujalamá, Plan, Las Chifarreras, Gudey, Los Bellotos i Lojuela*.

Francisco Molina, de la Universidad Pablo de Olavide de Sevilla, és l'autor del treball següent: «Propuesta de normalización de algunos topónimos de la provincia de Huelva». També d'acord amb els criteris establerts en el projecte *PRONORMA*, Molina se centra en l'estudi d'alguns topònims no normalitzats de la província de Huelva, la part occidental d'Andalusia, on els influxos dialectals són molt importants. Així, Molina se cenneix a l'anàlisi d'alguns topònims, per als quals proposa, com a solucions normalitzades, *Jorobado, La Almona, Mercedes, Las Padillas, Berenguela, Muladar, Ballestares, El Ucero, Las Pitas i Anicoba*, sempre amb una metodologia i argumentació anàlogues a les del treball anterior.

També Carmen Díaz i Gonzalo Ortega, de la Universitat de La Laguna, són col·laboradors del projecte *PRONORMA* i en segueixen els criteris i les recomanacions. En el seu treball, «Toponimia canaria: propuestas para su normalización», se centren més aviat en els criteris que s'han de seguir a l'hora de normalitzar la toponímia canària, tant la d'origen romànic com la prehistòrica. Les Canàries presenten una estratificació lingüística relativament senzilla: una llengua prehistòrica que s'hi manté fins al segle XVI, substituïda després pel castellà, amb influències portugueses. Díaz i Ortega exposen alguns criteris importants per a la normalització de la toponímia canària de base romànica: alguns trets fonètics dialectals,

propis del registre oral, no han de ser oficialitzats; cal tenir en compte aspectes ortogràfics i fan un èmfasi especial en l'accentuació, sempre que calgui, dels topònims; en l'aspecte gramatical recorden les normes d'ús de l'article i de la preposició en la toponímia —si es poden ometre o no i si s'han d'escriure amb majúscules o minúscules—; també s'ocupen dels casos d'aglutinació. Pel que fa a la toponímia prehistòrica, remarquen la dificultat de fixar topònims que s'originen en una llengua morta i prou desconeguda, i més quan només es tenen repertoris parcials de topònims canaris prehistòrics. Si normalitzar microtopònims pot ser relativament fàcil, és molt més difícil en el cas dels macrotopònims, ja oficialitzats temps ha. En general, per a variants fòniques que designen un mateix lloc, recomanen usar les formes més usades i les més recents; si les variants no designen un mateix lloc, recomanen les solucions menys marcades; pel que fa a la *-i* final inaccentuada, recomanen la grafia *-y* (*Ajey*, *Jedey*). Finalment, insisteixen en l'ús dels topònims complets en registres formals, tret de casos excepcionals.

Javier Terrado, de la Universitat de Lleida, és l'autor del text que clou el recull: «La normalización de la toponímia hispánica y el léxico románico». Terrado posa en valor la importància del projecte *PRO-NORMA* per a tota la Península Ibèrica. De manera molt pedagògica, es pregunta què és normalització, qui normalitza i què cal normalitzar i per a qui. Qui normalitza? Sobretot el poble, però moltes vegades amb distorsions de tipus administratiu o d'altres agents: cartògrafs, excursionistes, promotors... Els lingüistes, si volen normalitzar la toponímia, han de cercar la complicitat de tots els altres agents, i com més propers siguin aquests al poble, millor. Qui es beneficia d'aquesta normalització? Actualment, tothom: evidentment, les persones que encara usen els topònims en perill, però també les noves generacions, que no poden perdre un patrimoni lingüístic de segles; és per això que l'ONU, mitjançant el Grup d'Experts de les Nacions Unides per als Noms Geogràfics (GENUNG), ha pres cartes en l'assumpte. I quin ha de ser l'objecte de la normalització? Per a Terrado, tots els components del signe lingüístic que és el topònim: com es pronuncia, com s'ha descriure, el lloc que designa, el significat lèxic i els valors associats que comporta (història, economia, tradicions, festes, etimologia...). Terrado se serveix de dos casos paradigmàtics per fer veure la importància de l'estudi lingüístic dels topònims i la seva normalització per al lèxic romànic: *Albox* i *Vélez*. En estudiar les sèries peninsulars i l'etimologia dels topònims, *Albox* (Almeria) s'insereix en la sèrie dels derivats del llatí *BUXU*, que ha originat molts altres topònims peninsulars (*El Boix*, a Lleida; *Buxeta*, a Salvatierra, Pontevedra; *Bujelle*, a Lugo; *Bojo*, a Allande; *Bujadillos*, a Padrones, Burgos; *Bujarrabal*, a Guadalajara, i *Buj*, a Múrcia). I pel que fa a *Vélez*, entra en la sèrie dels derivats del llatí *VALLUM* 'empalissada', 'mur', 'fossat defensiu': els *Valo* portuguesos, els masculins catalans *Valls* o *Vall*, els aragonesos masculins *ballo*, *ball*, *val*, *bal*, *ballón*, *bachato*, i el murcià *Los Vallos*. Com diu Terrado, si no s'han d'arribar a canviar les grafies *Albox* i *Vélez* per *Alboj* i *Veles*, afavorir que el parlant conegui la història i l'origen dels topònims que usa, perquè els pugui valorar amb tota la seva riquesa, també forma part de la normalització. L'autor insisteix, finalment, en la importància d'escometre aviat la tasca de la normalització toponímica, tot usant una frase que va dir Rafael Lapesa el 1969: «Hay que segar la mies antes de que se pierda la cosecha».

En conjunt es tracta d'un recull interessant que no només ofereix una visió panoràmica de la situació dels processos de normalització a tot Espanya i de les seves perspectives de futur, sinó que, alhora, en mostrar les diverses tasques que es duen a terme arreu del territori de l'Estat, també indica possibilitats de millora metodològica en aquests treballs, i posa de manifest la necessitat que totes les administracions amb competències sobre la matèria s'hi impliquin seriosament, no sols des d'un punt de vista econòmic i pressupostari, sinó també, i sobretot, a l'hora d'oficialitzar els topònims i d'aplicar aquesta oficialització en la pràctica diària: elaboració de cartografia, usos públics, retolació de carreteres, etc.

Enric RIBES I MARÍ
Institut d'Estudis Catalans